

PHILOSOPHY

Еклезіологічне вчення Православної Церкви у богослужіннях Страсного тижня

Є. В. Фурсенко

Київська православна богословська академія, м. Київ, Україна
Corresponding author. E-mail: fimafursenko@gmail.com

Paper received 26.12.18; Accepted for publication 06.01.19.

<https://doi.org/10.31174/SEND-HS2019-192VII32-05>

Анотація. Стаття присвячена дослідженню гімнографічної інтерпретації православного вчення про Церкву у богослужіннях Страсного тижня. У контекстуальному плані виокремленні і осмисленні відповідні богослужбові тексти.

Ключові слова: Ісус Христос, Церква, Страсний тиждень, богослужбові тексти, піснеспів, тропар.

Еклезіологія – це вчення про Церкву. Саме слово «Церква» походить від грецького ἐκκλησία і означає зібрання унаслідок покликання, запрошення [9, с. 177]. Тому у християнстві ще з давнього часу під Церквою розуміється сукупність осіб, покликаних на Господнє зібрання, які, почувши поклик Господа до спасіння і пішовши за ним, склали вибраний рід [2, с. 486]. Виходячи із цього можна сказати, що Церква – це спільнота людей, заснована Господом нашим Ісусом Христом, об'єднаних однією вірою в Нього як Бога Викупителя, одним Богоодкровенним вченням, одним богослужінням і таїнствами, і керована богоустановленою ієрархією для досягнення моральної досконалості і спасіння [4, с. 18]. Однак таке визначення хоча є і правильним, проте не розкриває в повноті всього поняття Церкви (воно виражає, швидше, лише видимий вияв Церкви – Церкву земну). Адже Церква – це не лише встановлена Богом спільнота людей, а в першу чергу спільнота, в якій і Сам Бог бере безпосередню участь. Таким чином, Церква – боголюдський організм, містичне тіло Христове, а вже потім земна структура, яка втім є обов'язковим виразником і складовою Церкви в цілому, адже лише тут людина має змогу скористатись тим, що для неї звершив Спаситель [5, с. 78].

Мета пропонованої статті – дослідити як у богослужіннях Страсного тижня розкривається еклезіологічне православне вчення.

Для досягнення поставленої мети необхідно здійснити аналіз богослужбових текстів, виявити серед них відповідні піснеспіви і провести їх богословське осмислення.

Піснетворці Страсного тижня подають у богослужбових текстах таке розуміння Церкви: *«Життєдайні Твої ребра, як із раю, виточують джерело — Церкву Твою, Христе, наче словесний наповнюють рай, і в ній розділяються начала — чотири Євангелія, світ наповнюючи, творіння звеселяючи і всіх людей навчаючи вірно поклонятися Царству Твоєму»* (4-ий тропар Блажених ранньої Великої п'ятниці) [8, с. 537].

З цього тропаря ми бачимо, що Церква є джерелом, що живиться з життєдайних ребер Спасителя, які напоюють увесь світ і навчають народи поклонятися Царству Христовому. Також цей тропар вказує, що Христова Церква отримала своє життя з приходом на

землю Сина Божого, коли прийшла повнота часу, і було звершено Ним спасіння світу [6, с. 143].

Подібне ми зустрічаємо й у інших піснеспівах, в яких уже не вживається у прямому значенні слово «Церква», але говориться про людей, які живляться від цього Джерела: *«Як птах-неясить Ти, Слове, зранений у ребра, померлих дітей Твоїх оживив, виточивши їм життєдайні струмки»* (115-ий тропар Похвал Великої суботи) [8, с. 627];

«Як від єдиного Джерела, що великою рікою з ребер Твоїх виливається, п'ємо і безсмертне життя одержуємо» (71-ий тропар Похвал Великої суботи) [8, с. 618];

В останньому тропарі Церква в непрямому значенні називається *«єдиним Джерелом»*, що вказує на одну з ознак Церкви, про яку сказано в дев'ятому члені символу віри: *«В Єдину, Святу, Соборну і Апостольську Церкву»* [3, с. 3]. Єдність Церкви є щось більше, ніж просто число. Церква не просто одна, вона єдина, єдність – це принцип її буття. Церква не є механічне, зовнішнє об'єднання різнорідних елементів, але єдине живе ціле, Тіло Христове, члени якого знаходяться у внутрішній злагоді й гармонії. Таким чином, єдність є не кількісна, а якісна характеристика Церкви [2, с. 506]. Церква Єдина тому, що Вона – одне духовне тіло, має одну главу – Христа – і одушевляється одним Духом Божим [6, с. 80]. Тому цій єдності не суперечить існування багатьох різних Помісних Православних Церков, про яких у наведеному тропарі говориться: *«що розливаються великою рікою»*, під якими і треба розуміти одну Єдину Церкву, яка звичайно і зовнішньо проявляє свою єдність у однаковому сповіданні віри та спілкуванням у молитвах і таїнствах [6, с. 81].

У богослужбових текстах, присвячених еклезіології, увага віруючих акцентується саме на главі Церкви Ісусі Христі, тому у наступних піснеспівах Він називається *«Лозою»*: *«Відкриваючи тайну Своєю ученикам, навчав Ти, говорячи: о друзі, глядіть, щоб ніякий страх не розлучив вас зі Мною. Якщо і страждатиму — то за світ, не сумнівайтеся в Мені: не прийшов бо, щоб служили Мені, але щоб Я послужив і поклав душу Мою за спасіння світу. Якщо ви — друзі Мої, Мене наслідуйте: хто хоче бути першим, нехай буде останнім, володар хай стане слугою. Залишайтеся*

при Мені і плід принесете: Я бо є Лоза життєдай-на» (стихира на І нині стихир на стиховні на ранній Великого четверга) [8, с. 507 – 508].

Саме використання поняття «Лози» у значенні Церкви і Господа Ісуса Христа взято зі свідчення Священного Писання. Спаситель, говорячи про Церкву, використовував подібні порівняння. Так заключні слова стихири: **«Залишайтеся при Мені і плід принесете: Я бо є Лоза життєдай-на»** є переспівом до перших п'яти стихів 15-ої глави Євангелія апостола Іоана Богослова, у яких Ісус Христос говорить: **«Я є істинна виноградна лоза, а Отець Мій — виноградар. Всяку гілку в Мене Він відсікає, що не плодоносить, і всяку, що плодоносить, очищає, щоб більше принесла плоду. Ви вже очищені через слово, яке Я проповідував вам. Перебувайте в Мені, і Я у вас. Як гілка не може приносити плоду сама від себе, якщо не буде на лозі, так і ви, якщо не будете в Мені. Я є лоза, а ви гілки; хто перебуває в Мені, і Я в ньому, той приносить багато плоду; бо без Мене не можете робити нічого»** (Ін. 15: 1 – 5) [1, с. 1210].

В іншому тропарі, в якому також Христос іменується **«життєсною лозою»**, говориться про **«вино спасіння»**: **«Хоч узятий Ти був із землі, але виточив вино спасіння, життєсна Лозо. Прославляю Страсті і Хрест Твій»** (111-ий тропар Похвал Великої суботи) [8, с. 626].

Під цим вином – спасінням потрібно розуміти Таїнство Євхаристії, адже Церква є зібранням навколо Євхаристичної трапези. Вона не установа, не релігійний інститут, не ієрархічна адміністративна структура, не будівлі та службові контори, але народ Божий, який зібрався заради переломлення хліба і благословення чаші, – ось що таке Церква [9, с. 178]. У наведеному тропарі найбільш виразно показується взаємозв'язок між Лозою – Христом і вином спасінням – Пречистій Крові Господній, якою він освятив Церкву, віддавши, за словами апостола Павла, себе самого за неї (Еф 5, 25) [1, с. 1331].

Також у богослужбових текстах, говорячи про Христа як основу Церкви, використовується слово **«камінь»**: **«Хоч Ти, Спасе, як Камінь красікобий, і прийняв відсічення, але виточив живий струмінь, бо Ти — Джерело життя»** (70-ий тропар Похвал Великої суботи) [8, с. 618];

«Витесаний камінь покриває наріжний Камінь: смертний чоловік погребав нині в гробі Бога, начебто смертного, — вжахнися, земле!» (102-ий тропар Похвал Великої суботи) [8, с. 624];

Христос не лише є Засновник Церкви, але і основа Церкви її наріжний камінь, за словами апостола Павла: **«Бо ніхто не може покласти іншої основи, крім покладеної, яка є Ісус Христос»** (1 Кор. 3: 11) [1, с. 1297].

У вищенаведених піснеспівах, у яких використані біблійні еклізіологічні образи, є головна деталь, яка взята зі Священного Писання – це необхідність перебувати в єдності з Ісусом Христом як з главою Церкви.

Із вище наведеного стає зрозумілим, що Христос спасає не кожную окрему людину, але Церкву як єдине

ціле, як Своє Тіло. І кожен з нас спасається у тій мірі, в якій він належить цьому тілу. Іншими словами, наше спасіння здійснюється не на підставі висновку індивідуального «контракту» про спасіння, але через входження в вічний Завіт між Богом і людиною, одного разу встановленого Ісусом Христом у власній Його Крові. Таким чином, спасіння неможливо без участі в житті Церкви [2, с. 495].

Спасіння у Церкві подається усім людям, на відміну від обов'язкового старозавітного належання до богообраного народу. У богослужбових текстах тепер говориться про усі народи, і навіть язичники ставляться в перевагу над юдеями. **«Так говорить Господь юдеям: люди Мої, що Я вчинив вам або чим вас пригнічував — сліпців ваших просвітив, прокажених очистив, мужа, що в постелі лежав, підняв; люди Мої, що вчинив вам; і чим Мені відплатили: за манну — жовч, за воду — оцет, замість того, щоб любити Мене, на хресті Мене розп'яли; більше не терпіти-му, закличу Моїх язичників, і ті Мене прославлять з Отцем і Духом; і Я їм дарую життя вічне»** (12-ий антифон ранньої Великої п'ятниці) [8, с. 532].

Але із цього тексту не випливає, що юдеї втратили можливість на спасіння, адже у наступних текстах говориться про усі народи: **«Розп'ятий на хресті — зібрав Ти людей; в ребра проколотий — життєдайне відпущення всім виточив, Ісусе»** (44-ий тропар Похвал Великої суботи) [8, с. 614]. Саме розп'яття Христа послужило до збирання людей усього світу в Церкву Христову. Також у текстах, які прямо вживають слово «Церква», вже говориться про різні церковні спокуси: **«Пренепорочна Мати життя, чиста Діво, заспокой церковні спокуси і подай мир як милосердна»** (Богородичний після 2-ої статті Похвал Великої суботи) [630], а також проситься дарувати Церкві мир: **«Мир Церкві Твоїй і спасіння людям Твоїм даруй, Христе, Воскресінням Твоїм»** (176-ий тропар Похвал Великої суботи) [637]. Можна припустити, що наведені піснеспіви складались у час різних богословських суперечок, що виникали на тлі ересей, тому закономірним є прохання про їх позбавлення. Останні тропарі також вказують на земну Церкву і ще раз розкривають перше означене нами визначення.

Отже, проаналізувавши богослужбові тексти Страсного тижня, нами було виявлено, що православне еклізіологічне вчення у богослужіннях Страсного Тижня розкривається стисло у взаємозв'язку з православною сотеріологією. Автори богослужбових текстів, ґрунтуючись на свідченнях Священного Писання вказують, що сама Церква була заснована Спасителем Господом Ісусом Христом, від якого і дотепер має своє буття. Сама на цьому зосереджена велика увага. Для пояснення зв'язку між Церквою і Господом Ісусом Христом піснетворці використовують свідчення Священного Писання. Саме ж поняття «Церква» розуміється як зібрання людей, де подається істинне вчення, поза якої неможливе спасіння людини. Тому приналежність до Святої Церкви є одним із визначних факторів для звершення особистісного спасіння. Можливість належати до Церкви мають усі народи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Біблія : книги Священного Писання Старого та Нового Завіту / в українському перекладі з паралельними місцями та додатками. – К. : Видання Київської Патріархії Української Православної Церкви Київського Патріархату, 2007. – 1416 с.
2. Давыденков О. прот., Догматическое Богословие: Учебное пособие – М. : Издательство Православного института, 2016. – 624 с.
3. Книга Правил Святых Апостолів, Вселенських і Помісних Соборів, і Святых Отців / пер. з рос. С. М. Чокалюка – К. : Видання Київської Патріархії Української Православної Церкви Київського Патріархату, 2008. – 368 с.
4. Лесюк М., прот. Історія Древньої Церкви. – К. : Видавничий відділ Української Православної Церкви Київського Патріархату, 2013. – 773 [3] с.
5. Москалюк К. Вступ до богослів'я (катехизис). – К. : Видавничий відділ УПЦ Київського Патріархату, 2010. – 304 с.
6. Помазанский М, протопр., Православное догматическое богословие – Н. : Благовест, 1993. – 238 с.
7. Тріюдь Постова. – К. : Видавничий відділ Української Православної Церкви Київського Патріархату, 2005. – 696 с.
8. Яннарас Х. Вера Церкви. Введение в православное богословие. – М. : Паломник, 2006. – 368 с.

REFERENCES

1. Bible: Scriptures of the Old and New Testaments / in Ukrainian translation with parallel places and appendices. – K. : Edition of the Kyiv Patriarchate of the Ukrainian Orthodox Church of Kyiv Patriarchate, 2007. – 1416 p.
2. Davydenkov O., archpriest, Dogmatic Theology: Textbook – M. : Publishing House of the Orthodox Institute, 2016. – 624 p.
3. The Book of the Rules of the Holy Apostles, the Ecumenical and Local Councils, and the Holy Fathers / translation from Russian S. M. Chokalyuk – K. : Edition of the Kyiv Patriarchate of the Ukrainian Orthodox Church of Kyiv Patriarchate, 2008. – 368 p.
4. Lesyuk M., archpriest, History of the Ancient Church. – K. : Edition of the Kyiv Patriarchate of the Ukrainian Orthodox Church of Kyiv Patriarchate, 2013. – 773 [3] p.
5. Moskaluk K. Introduction to theology (catechism). – K. : Edition of the Kyiv Patriarchate of the UOC of Kyiv Patriarchate, 2010. – 304 c.
6. Pomazan M., protopresbyter, Orthodox dogmatic theology. – N.: Blagovest, 1993. – 238 p.
7. Tripod Post. – K. : Edition of the Kyiv Patriarchate of the Ukrainian Orthodox Church of Kyiv Patriarchate, 2005. – 696 p.
8. Yannaras X. Faith of the Church. Introduction to Orthodox Theology. – M.: Palomnyk, 2006. – 368 p.

Ecclesiological teaching of the Orthodox Church in the worship of the Holy Week

Y. V. Fursenko

Abstract. The article is devoted to the study of the gymnographic interpretation of the Orthodox doctrine of the Church in the Divine services of the Holy Week. Contextually, the relevant liturgical texts are identified and understood.

Keywords: *Jesus Christ, Church, Holy Week, liturgical texts, chants, troparion.*